

Ryszard Czyszkiewicz

Szczecińskie Towarzystwo Socjologiczne

Włodzimierz Durka

Uniwersytet Szczeciński

Bariery endogenicznego rozwoju wspólnot gminnych

STRESZCZENIE W artykule przedstawiono dane dotyczące dwóch gmin w województwie zachodniopomorskim – Ostrowic i Dobrej (Szczecińskiej). Mają one zilustrować tezę o wyczerpaniu się zdolności społeczności lokalnych do endogenicznego rozwoju. Wspólnoty ulegają naciskom płynącym z zewnątrz, reagując mimo wszelkich dzielących je różnic w podobny sposób, a mianowicie zamykając się. W przypadku Ostrowic jest to jednak zamknięcie zewnętrzne polegające na odseparowaniu od świata zewnętrznego, w przypadku Dobrej jest to zamknięcie wewnętrzne polegające na zdominowaniu społeczności przez fale migracyjne, niezainteresowane rozwojem całej wspólnoty.

SŁOWA KLUCZOWE

WSPÓLNOTA,
SPOŁECZNOŚĆ LOKALNA,
ZRÓŻNICOWANIE
DOCHODOWE,
PROCESY MIGRACYJNE

Wprowadzenie

W jednym z numerów „Opuscula Sociologica” (Czyszkiewicz, Durka, 2014) umieściliśmy artykuł poświęcony nierównościom dochodowym na Pomorzu Zachodnim, koncentrując się na problemach związanych z kształtowaniem się zróżnicowania między wyróżnionymi warstwami; nie będąc specjalnie

oryginalni, nazwaliśmy je „wyższą”, „średnią” i „niższą”. Za kryterium wyróżnienia posłużyły nam dochody osiągane (i zgłaszane) przez podatników (osoby fizyczne) zamieszkujących w granicach województwa zachodniopomorskiego, okresem, do którego odnoszą się zebrane dane, były lata 2008–2013. Jednym z ustaleń poczynionych we wspomnianym artykule było to mówiące o znaczącym potencjale dyferencyjnym podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Świat pracowników najemnych charakteryzował się większą stabilnością dochodów, ale kształtowały się one na o wiele niższym poziomie niż świat profitów związanych z własnością i własną działalnością. Ta za to była obciążona znacznie większym ryzykiem, a przez to niestabilnością wysokości uzyskiwanych dochodów, choć prawie zawsze i tak były (i są) one o wiele wyższe niż te, które były (i są) udziałem pracowników i świadczeniobiorców.

W obecnym artykule pragniemy kontynuować wątki związane z nierównościami dochodowymi i wynikającymi stąd (choć wpływ ten jest oczywiście dwustronny) różnicowaniami społecznym, tym razem jednak w kontekście różnicowań pomiędzy grupami zajmującymi określoną przestrzeń. Na użytek tego tekstu jako przestrzeń zajmowaną przez określoną zbiorowość będziemy traktowali gminę – w prawnej definicji zawartej w Ustawie o samorządzie gminnym: „Mieszkańcy gminy tworzą z mocy prawa wspólnotę samorządową”, a dalej: „Ileokroć jest mowa o gminie, należy przez to rozumieć wspólnotę samorządową oraz odpowiednie terytorium” (Ustawa, 1990, art. 1, ust. 1 i 2). Definicja prawna nie oznacza oczywiście spełniania warunków definicji socjologicznej – przede wszystkim nie mówi nic o rzeczywistych więziach społecznych i treściach świadomości. Zbiorowość gminna może być jednak użytecznym przedmiotem obserwacji chociażby dlatego, że może być jako taka łatwo wyodrębniona i w stosunku do takiej wyodrębnionej całości można zgromadzić odpowiednie dane służące do analiz. Dzieje się tak, ponieważ dane zbierane przez różnego rodzaju instytucje odnoszą się do poziomu gminnego lub (z mniejszym lub większym trudem) mogą być do takiego poziomu sprowadzone. Dane te charakteryzują poszczególne wielkości odnoszące się do całej zbiorowości, która wspólnotą może być tylko z nazwy, nie należy jednak zapominać, że mamy tu do czynienia z licznymi sąsiedztwami, w których sytuacja i położenie jednostek i rodzin najczęściej są rezultatem wspólnych losów i wspólnych doświadczeń całej zbiorowości.

Przykładów takich zjawisk i procesów społecznych kształtujących oblicze społeczne całych wspólnot dostarczają liczne gminy zachodniopomorskie tworzone i funkcjonujące przez lata wokół PGR-ów, a następnie żyjące i funkcjonujące bez nich. W artykule wykorzystano zastane źródła danych mogących przynieść odpowiedzi na pytania dotyczące różnych aspektów różnicowania społecznego w kontekście uwarunkowań przestrzennych. Podstawowymi danymi będą te mówiące o poziomach dochodów osiąganych przez członków danych zbiorowości terytorialnych. Przeanalizowane zostaną również dane mówiące o przedsiębiorczości, rynku pracy i bezrobociu, poziomach zależności bytowej, jak również o wynikach edukacyjnych dzieci i młodzieży uczącej się w miejscowych szkołach, poziomach aktywności obywatelskiej wyrażanej w wielkości frekwencji w wyborach i preferencjach wyborczych.

Cele tego artykułu są dwojakie. Pierwszym jest pokazanie możliwości wykorzystania dokumentów urzędowych nie tylko jako źródła hipotez lub jako zasobu ilustracji dla przybliżenia analizowanych problemów (Sułek, 2002), lecz także jako zestawu informacji i danych wprost problem przedstawiających, a przy tym „oszczędzających czas” i „dostarczających wiedzę od razu” (Day, 2014, s. 148). Drugi cel na swój skromny sposób nawiązuje

do klasycznej w polskiej socjologii pracy Floriana Znanieckiego *Miasto w świadomości jego mieszkańców* (1931). Najważniejszym stwierdzeniem w jego pracy jest sformułowanie sądu, że podstawowe znaczenie dla rozwoju wspólnoty ma użytkowanie w jej życiu publicznym coraz to większej ilości i coraz to bardziej różnorodnych sił społecznych. Siłą społeczną jest zaś każde dążenie społeczne, indywidualne i zbiorowe, które przejawiając się czynnie, wywołuje zmianę lub przeciwdziała zmianie zamkniętego układu społecznego.

W tym ujęciu podstawą rozwoju wspólnoty są zasoby endogeniczne, które będziemy tutaj definiować przede wszystkim jako swoistą spójność położenia (uzyskiwane dochody), warunków życia (zdolność do samodzielnego zaspokajania potrzeb albo uciekanie się do pomocy społecznej), także spójność wartości i poglądów (waga przykładana do edukacji, partycypacja wyborcza). Dane charakteryzujące społeczności z obu gmin będą dowodzić, że tak rozumiane endogeniczne czynniki rozwoju nie odgrywają większej roli w ich życiu. Decydujące znaczenie ma charakter kontaktów ze światem zewnętrznym, będącym poza bezpośrednim polem oddziaływania ze strony jakiegokolwiek endogenicznej siły społecznej. Niemniej, co również jest godne podkreślenia, niezależnie od tego, jak bardzo odległe – w sensie i przestrzennym, i społecznym – są od siebie obie społeczności i jak bardzo różnym podlegają oddziaływaniom tworzącym ich strukturę, w każdym z nich wytwarzają się identyczne segmenty różniące się stopniem i swobodą odtwarzania oraz utrzymywania swych granic.

Przedmiot analizy

Dla celów dalszych analiz zostały wybrane dwie gminy w województwie zachodniopomorskim – Dobra oraz Ostrowice. Mimo że wyboru dokonaliśmy arbitralnie, wybór ten jednak nie był zupełnie przypadkowy. W oglądzie porównawczym dokonywanym w stosunku do wszystkich wspólnot terytorialnych w kraju charakterystyka obu gmin (i przyznawane w związku z tym miejsca w stosownych zestawieniach) są znacząco różne. W ekspertyzie sporządzonej na użytek Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego gmina Ostrowice pod względem sytuacji społeczno-gospodarczej została scharakteryzowana jako należąca do „grupy gmin wiejskich z dużymi problemami socjalnymi, przy przeciętnej demografii i warunkach mieszkaniowych, ponadprzeciętnym poziomem społeczno-gospodarczym, gmina średniej wielkości o stosunkowo wysokich dochodach i wydatkach”. Dobra została zaś opisana w kategoriach gmin, które są „zlokalizowane w pierścieniu największych miast, tworząc łącznie z miastem centralnym struktury aglomeracyjne. Są to przede wszystkim gminy wiejskie o małej gęstości zaludnienia i bez większych problemów społecznych”. Pod względem sytuacji społeczno-gospodarczej gmina Ostrowice została przypisana do kategorii A5, natomiast gmina Dobra do kategorii A2 (w sumie wyróżniono tutaj 9 kategorii, które wcale nie są hierarchizacją, ani tym bardziej listą „od najlepszych” do „najgorszych”, wskazano po prostu na różnice) (Grobelny, Parysek, Jaworski, Klupczyński, 2016).

Z kolei Ranking Wskaźnika Rozwoju Lokalnego (HLD) przygotowany przez Biuro Projektów UNDP w Polsce, a operujący powiatem jako jednostką obserwacji, a następnie analizy lokuje powiat drawski (z Ostrowicami) na 266 miejscu w kraju, powiat policki zaś (z Dobrą) na miejscu 56 (Krajowy Raport, 2012).

Punktem wspólnym dla obu gmin jest fakt, że są nie tylko gminami wiejskimi, lecz także gminami mogącymi wykazać się stosunkowo wysokimi dochodami. Charakterystyka ta wydobywa jednak na jaw to, co często jest zapomniane, a właściwie rzadko dostrzegane.

Charakterystyk odnoszących się do gminy jako jednostki administracyjnej i jednostki terytorialnej oraz do społeczności mieszkańców gminy nie można ze sobą zestawiać – mówią one o czymś zupełnie innym. Tak często przywoływany wskaźnik, jak dochód gminy na 1 mieszkańca służący do oceny zamożności gminy (pomijając wszelkie związane z tym inne zastrzeżenia), nie może być miarą oceny zamożności jej mieszkańców ani jako zbiorowości, ani tym bardziej jako pojedynczych osób czy rodzin. Informacje o dochodach gmin, nawet przeliczone na 1 mieszkańca, informują bardziej o tym, jak gminy (jej władze) radzą sobie z możliwymi problemami, a nie o tym, jak radzą sobie z nimi mieszkańcy. Jeśli przywołamy te dane, okaże się, że przeciętny mieszkaniec Ostrowic, gminy „z dużymi problemami socjalnymi”, jest równie zamożny jak mieszkaniec Dobrej, gminy „bez większych problemów społecznych”. Problem z rozwojem społeczności lokalnych polega jednak nie na tym, jak znaczne są zasoby instytucji, struktur i organizacji, ale na tym, w jakim środowisku – sprzyjającym lub nie – żyją członkowie społeczności, jakie są ich własne zasoby służące ich własnemu rozwojowi (Pike, Rodriguez-Pose, Tomaney, 2006, s. 29–30).

Tabela 1

Liczba ludności gmin Ostrowice i Dobra oraz dochody całkowite jednostek samorządu terytorialnego w latach 2010–2015

Rok	Ostrowice			Dobra		
	liczba ludności	dochód gminy (zł)	dochód na 1 mieszkańca (zł)	liczba ludności	dochód gminy (zł)	dochód na 1 mieszkańca (zł)
2010	2612	11 467 950,93	4 390,49	16 584	44 406 729,68	2 659,60
2011	2630	16 206 502,00	6 162,17	17 511	46 995 048,59	2 683,74
2012	2653	10 975 549,43	4 137,03	18 357	52 458 607,99	2 857,69
2013	2595	22 840 106,89	8 801,28	19 301	64 066 484,81	3 319,33
2014	2567	12 790 039,85	4 982,49	20 144	65 826 044,97	3 267,77
2015	2563	8 919 111,00	3 479,95	20 512	79 882 314,00	3 894,42

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych, Regionalnej Izby Obrachunkowej w Szczecinie.

Przytoczone powyżej dane dostarczają jeszcze innych informacji o społecznościach obu gmin. Liczba ludności Ostrowic jeszcze w 2010 roku była sześciokrotnie mniejsza niż w Dobrej, w 2015 roku już ośmiokrotnie. Gmina Dobra jest miejscem ożywionych procesów demograficznych, przede wszystkim migracyjnych – w 1995 roku liczba jej mieszkańców wynosiła zaledwie 5905 osób. W ciągu jednego pokolenia zwiększyła się trzykrotnie, a nowi mieszkańcy gminy to raczej „przyjeźdźni” niż „urodzeni”. W 1995 roku liczba ludności Ostrowic wynosiła 2711 osób, tj. więcej niż w jakimkolwiek roku z okresu 2010–2015. Miały miejsce i inne zmiany demograficzne. W 1995 roku osoby w wieku 0–19 lat (było ich 983) stanowiły 36,3% wszystkich mieszkańców Ostrowic, w 2015 roku (było ich 569) już tylko 22,1%. W Dobrej w 1995 roku ta kategoria wieku (1841 osób) stanowiła 32,9% ogółu mieszkańców, w 2015 roku (5400 osób) – 25,9%. Zbiorowość osób powyżej 65 roku życia w Ostrowicach w 1995 roku (309 osób) stanowiła 11,4% mieszkańców, w 2015 roku (520 osób) – 20,2%. W Dobrej odpowiednie wielkości wynosiły w 1995 roku 7,2% (424 osoby) i 12,5% (2611 osób).

Ostrowice nie są gminą wyludniającą się, są społecznością zastałą, zasiedziałą i niezmienną w składzie (poza oczywiście faktami narodzin – coraz rzadszymi, i starzenia się). Dobra jest gminą o dynamicznych zmianach demograficznych, jednak o kształtach wcale nie tak dalekich od tych, które mają miejsce w Ostrowicach. Dynamikę jednak zapewniają migracje – napływ nowych mieszkańców, a nie procesy przyrostu naturalnego, przy czym jest to napływ osób w wieku produkcyjnym rozwijających swoje kariery zawodowe, pracownicze i społeczne. Jest to napływ osób wystarczająco zamożnych, aby ponieść koszty inwestycji w nowe miejsca zamieszkania. W rezultacie procesów migracyjnych zasoby ludzkie i zasoby finansowe mające być zasadniczymi endogennymi czynnikami rozwoju (Golinowska, Kocot, 2013, s. 19) są w obu gminach znacząco różne.

Zróżnicowanie dochodowe mieszkańców

O takim charakterze napływowej ludności świadczy m.in. fakt, że w 2015 roku liczba podatników podatków PIT wzrosła o 119,6% (1791 podatników) w stosunku do 2010 roku. O zasiedziałości, jeśli nie zastałości społeczności gminy Ostrowice świadczy w zasadzie niezmienną liczbą podatników (spadek liczby w 2015 roku do 96,9% stanu z 2010 roku, tj. spadek o 41 podatników). W odróżnieniu od dochodów gmin (w przeliczeniu na 1 mieszkańca) nieomal równych podatnicy (mieszkańcy) Ostrowic i Dobrej znacząco różnią się indywidualnymi (a właściwie średnimi) dochodami. Przeciętny mieszkaniec Ostrowic jest znacząco uboższy od mieszkańca Dobrej.

Tabela 2

Dochody (w zł) wykazywane w zeznaniach podatkowych PIT podatników zamieszkujących w gminach Ostrowice i Dobra w latach 2010–2014

Rok	Ostrowice				Dobra			
	liczba podatników	dochód łączny podatników (PIT)	dochody (miesięczne)		liczba podatników	dochód łączny podatników (PIT)	dochody (miesięczne)	
			na 1 podatnika	na 1 mieszkańca			na 1 podatnika	na 1 mieszkańca
2010	1303	23 993 736,27	1 534,52	765,49	9 128	489 211 125,04	4 466,21	2 458,24
2011	1268	23 641 556,42	1 553,73	749,09	9 665	530 283 237,75	4 572,20	2 523,57
2012	1256	25 089 341,32	1 664,63	788,08	9 980	575 283 928,06	4 803,64	2 611,55
2013	1271	27 626 025,89	1 811,31	887,15	10 347	665 251 733,99	5 357,85	2 872,26
2014	1262	27 828 874,05	1 837,62	903,41	10 919	696 438 846,14	5 315,19	2 881,08

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Izby Skarbowej w Szczecinie.

Dane o całej zbiorowości, jak każde uśrednienie, nie pozwalają jednak zdać relacji z wewnętrznego zróżnicowania w każdej ze zbiorowości. Dla ich wskazania dokonano wyróżnienia grup podatników wykazujących dochody z jednej strony do 20 tys. zł rocznie, z drugiej strony osiągających dochody powyżej 80 tys. zł rocznie (w obu wypadkach brutto).

Tabela 3

Zbiorowości podatników o najniższych i najwyższych dochodach w gminie Ostrowice w latach 2010–2014

Rok	Dochody do 20 tys. zł rocznie			Dochody powyżej 80 tys. zł rocznie		
	liczba podatników	odsetek w ogólnej liczbie podatników w gminie	średni dochód miesięczny (zł)	liczba podatników	odsetek w ogólnej liczbie podatników w gminie	średni dochód miesięczny (zł)
2010	985	75,6	789,82	25	1,9	16 283,18
2011	909	71,7	792,90	24	1,9	12 541,09
2012	863	68,7	852,66	26	2,1	13 069,43
2013	844	66,4	888,01	25	2,0	16 592,69
2014	799	63,3	889,19	27	2,1	14 631,30

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Izby Skarbowej w Szczecinie.

Tabela 4

Zbiorowości podatników o najniższych i najwyższych dochodach w gminie Dobra w latach 2010–2014

Rok	Dochody do 20 tys. zł rocznie			Dochody powyżej 80 tys. zł rocznie		
	liczba podatników	odsetek w ogólnej liczbie podatników w gminie	średni dochód miesięczny (zł)	liczba podatników	odsetek w ogólnej liczbie podatników w gminie	średni dochód miesięczny (zł)
2010	3513	38,5	804,93	1500	16,4	15 697,40
2011	3542	36,7	803,34	1705	17,6	15 109,95
2012	3407	34,1	819,62	1810	18,1	15 643,94
2013	3340	32,3	817,89	1976	19,1	17 588,18
2014	3410	31,2	811,90	2181	20,0	16 576,03

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Izby Skarbowej w Szczecinie.

W obu gminach liczebność grupy podatników o najniższych dochodach znacząco spada. W gminie Dobra liczebność grupy podatników o najwyższych dochodach ustawicznie rośnie. W Ostrowicach pozostaje na niezmiennym poziomie i można z dużą dozą trafności orzekać, że nie tylko jest to ta sama (prawie) liczba, lecz także są to te same osoby. W Dobrej zbiorowość najbogatszych mieszkańców jest każdego roku zasilana przez nowe osoby, w Ostrowicach takiego procesu nie ma. W konsekwencji w 2015 roku w Dobrej co piąty podatnik osiągał dochody z najwyższej kategorii, w Ostrowicach co pięćdziesiąty. Same wysokości dochodów (choć uśrednione) w obu gminach w przypadku i najzamożniejszej, i najuboższej grupy podatników kształtują się na podobnym poziomie. Wielkość różnicowań dochodowych wewnątrz zbiorowości obu gmin nie wynika z ich unikatowych cech, jest raczej odbiciem różnicowań całego kraju i całego społeczeństwa. Dopiero liczebność (i odsetki) grup o różnych poziomach dochodów stanowią wyróżnik miejscowych społeczności lub raczej pewnych szczególnych procesów społecznych w nich się rozgrywających. Do Dobrej napływa ludność, dla której możliwość osiedlenia się w nowym otoczeniu jest owocem zasobów zdobytych w innym otoczeniu (najczęściej w Szczecinie). Ostrowice to zamknięta społeczność o utrwalonych podziałach, w których jedyny możliwy ruch to poprawianie sytuacji materialnej wraz ze zmianą wysokości minimalnego wynagrodzenia oraz

wysokości świadczeń społecznych, a to jest przedmiotem polityki państwa, nie lokalnego rynku pracy.

Mimo wszystko warte odnotowania jest to, że średnie dochody podatników z grupy najuboższej są w Ostrowicach większe niż w Dobrej. W zestawieniu z dochodami w grupie najzamożniejszej jest to fakt mówiący o znacznie większym zróżnicowaniu w tej ostatniej gminie. Średni dochód w grupie najzamożniejszej jest w Dobrej 20,4 razy większy niż w grupie najuboższej, w Ostrowicach wielokrotność ta wynosi 16,5. Jeśli społeczność Ostrowic uznać za społeczność zamkniętą, o spetryfikowanych, ale jednocześnie łagodniejszych dystansach dochodowych, to jaki charakter ma społeczność Dobrej? Wiele wskazuje na to, że to społeczność otwarta na ciągły napływ osób o znacznych dochodach i zasobach zdobytych we wcześniejszych miejscach zamieszkania. Jest natomiast zamknięta na procesy „awansowania” znacznej części dotychczasowych mieszkańców do wyższych grup dochodowych. Liczebność najuboższych podatników w Ostrowicach to prawie dwie trzecie wszystkich podatników, a jednak w 2015 roku zmniejszyła się do poziomu 81,1% w stosunku do stanu z 2010 roku, podczas gdy w Dobrej pozostała w zasadzie bez większych zmian (w 2015 roku spadła do 97,0% w stosunku do stanu z 2010 roku).

O mechanizmach awansów w hierarchii społecznej (określonej wysokością dochodów) przekonują dane ilustrujące wielkości zbiorowości podatników z określonych kategorii dochodów (rocznych). Dla klarowniejszego wywodu zostanie porównany stan z granicznych lat, tj. z 2010 i 2014 roku.

Tabela 5

Grupy dochodowe podatników gminach Ostrowice i Dobra w 2010 i 2014 roku

Wielkość	Rok	Wysokość dochodów (rocznie) zł						
		do 10 tys.	10–20 tys.	20–30 tys.	30–40 tys.	40–60 tys.	60–80 tys.	pow. 80 tys.
Ostrowice								
Liczba podatników	2010	557	428	153	71	52	17	25
	2014	297	502	242	84	86	24	27
Udział w liczbie podatników	2010	42,7	32,8	11,7	5,4	4,0	1,3	1,9
	2014	23,5	39,8	19,2	6,7	6,8	1,9	2,1
Udział w ogólnych dochodach	2010	13,6	25,3	15,2	10,3	10,4	4,8	20,4
	2014	5,1	25,6	21,1	10,5	14,9	5,9	17,0
Dobra								
Liczba podatników	2010	1759	1754	1207	940	1293	675	1500
	2014	1680	1730	1502	1094	1738	918	1976
Udział w liczbie podatników	2010	19,3	19,2	13,2	10,3	14,2	7,4	16,4
	2014	15,8	16,3	14,1	10,3	16,3	8,6	18,6
Udział w ogólnych dochodach	2010	1,6	5,3	6,1	6,7	13,0	9,6	57,8
	2014	1,0	3,8	5,4	5,5	12,3	9,8	62,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Izby Skarbowej w Szczecinie.

Warstwa średnia, do której możemy zaliczyć podatników osiągających dochody w przedziale 20–60 tys. zł rocznie, w Ostrowicach w latach 2010–2014 wzrosła z 21,1% udziału w całkowitej populacji podatników do 32,7%. W Dobrej odpowiednie wskaźniki wyniosły 37,7% i 40,7%. Warstwa ta w Ostrowicach w 2010 roku odbierała 35,9% wszystkich dochodów, w Dobrej – 25,8%. W 2014 roku dla Ostrowic była to wielkość 46,5%, w Dobrej – zaledwie 23,2%. W Ostrowicach podatnicy z wolna docierają („awansują”) do poziomu 30 tys. zł rocznego dochodu. W Dobrej granica 40 tys. staje się granicą, którą coraz trudniej przekroczyć, która stanowi nie etap, ale barierę rozwoju. Jednocześnie następuje proces coraz większej koncentracji dochodów w rękach warstwy o dochodach ponad 80 tys. zł rocznie, proces, który nie ma miejsca w Ostrowicach. Redystrybucja dochodów w Ostrowicach na tle redystrybucji w Dobrej jest wręcz egalitarna. Społeczność Dobrej jawi się zaś na tym tle jak społeczność kolonialna (napływ osadników z już zgromadzonymi zasobami) blokująca awanse warstwom i kategoriom zastanym i monopolizująca w zasadzie zdecydowaną większość dochodów (w każdej kategorii dochodowej udział w dochodach ogólnych w 2014 roku spadł w porównaniu z udziałem w 2010 roku w każdej za wyjątkiem dwóch najwyższych kategorii), dlatego gminę Dobrą charakteryzują znacznie większe zróżnicowania majątkowe. Wskaźnik Giniego dla Ostrowic, startując z poziomu równie wysokiego, jak ten, który charakteryzował Dobrą, szybko i systematycznie w okresie 2010–2014 malał (tak jak malał wskaźnik dla województwa). Dla Dobrej pozostawał i pozostaje na znacznie wyższym poziomie niż wynik dla całego województwa, a przy tym niezależnie od zmienności (w poszczególnych latach) wykazuje tendencję do stabilizowania się na tym wysokim poziomie.

Tabela 6

Wskaźnik Giniego dla gmin Ostrowice, Dobra i dla województwa zachodniopomorskiego (2010–2014)

Obszar	Rok				
	2010	2011	2012	2013	2014
Województwo	.495	.492	.478	.477	.475
Ostrowice	.543	.510	.476	.478	.459
Dobra	.560	.548	.542	.554	.560

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Izby Skarbowej w Szczecinie.

Kwestie społeczne

Elementem różniącym obie gminy mogą być problemy socjalne, które są niczym innym niż przejawem zróżnicowań społecznych. Zwykle jako przykłady takich przywołuje się ubóstwo oraz bezrobocie, a miarą jest liczba osób ubogich i osób bezrobotnych w ujęciach względnych i bezwzględnych (Ocena Zasobów, 2014). Przytoczenie takich liczb i wskaźników nie jest jednak wystarczające dla zobrazowania kształtu lokalnych zróżnicowań oraz reakcji na nie ze strony wspólnot.

Rozmiary i głębokość ubóstwa rozumianego w kategoriach posiadania lub częściej nieposiadania wystarczających zasobów finansowych służących zaspokajaniu przynajmniej podstawowych potrzeb jednostki lub rodziny wcale nie są łatwe do ustalenia na poziomie

społeczności lokalnych (wspólnot gminnych). Nie jest prowadzona żadna ciągła i systematyczna obserwacja tego zjawiska, a już tym bardziej operująca kategorią mieszkańców gmin. Dogodnym źródłem do poznania zasięgu zjawiska, i to w zakresie szerszym niż tylko samo ubóstwo (czyli braku środków finansowych), mogą być rejestry gminnych ośrodków pomocy społecznej. Udzielają one pomocy w sytuacjach, w których dana jednostka (i rodzina) nie jest w stanie samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb lub przezwyciężyć pojawiających się trudności. Nawet wtedy jednak nie zawsze jest ona bezwarunkowa, ale często uzależniona od spełniania kryteriów dochodowych. Odsetek osób korzystających z pomocy społecznej w danej gminie można objąć wyrażeniem „wskaźnik zależności bytowej”. Za osoby zależne w procesach zaspokajania potrzeb od pomocy świadczonej przez wspólnoty (gminy) można uważać wszystkie osoby, które uzyskały wsparcie (finansowe lub/i rzeczowe) z gminnych ośrodków pomocy społecznej (w ramach wykonywania przez nie zadań własnych lub zleconych). Niezależnie od tego, z jakiego powodu oraz jak długo lub jak często, niezależnie od tego, czy są adresatami decyzji o udzieleniu pomocy, czy zależnymi członkami ich rodzin (przede wszystkim dzieci), osoby te (przynajmniej czasowo) są niezdolne do samodzielnego zaspokajania swoich potrzeb i muszą polegać na alimentacji ze strony pozostałych członków społeczności. Określenie liczebności osób (i rodzin) korzystających z pomocy społecznej jest niczym innym, jak dokonaniem „rachunku głów” (Barr, 1993, s. 160). Konieczne jest jednak poczynienie w tym miejscu zastrzeżenia, że zarówno liczba bezwzględna osób stale (lub przynajmniej okresowo) korzystających z pomocy, jak i wyliczony wskaźnik zależności bytowej nie mogą być utożsamiane z pojęciami marginalizacji, wykluczenia, a nawet zagrożenia wykluczeniem społecznym (Szarfenberg, 2006, s. 56–57).

Tabela 7

Liczba osób ubiegających się i korzystających z pomocy społecznej w gminach Ostrowice i Dobra w latach 2010–2015

Rok	Ostrowice			Dobra		
	liczba mieszkańców	liczba osób w rodzinach	odsetek korzystających z pomocy	liczba mieszkańców	liczba osób w rodzinach	odsetek korzystających z pomocy
2010	2612	733	28,1	16 584	857	5,2
2011	2630	815	30,1	17 511	831	4,7
2012	2653	757	28,5	18 357	845	4,6
2013	2595	686	26,4	19 301	855	4,4
2014	2567	660	25,7	20 144	748	3,7
2015	2563	672	26,2	20 512	697	3,4

Źródło: sprawozdania MPiPS-03, Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki, Wydział Polityki Społecznej.

Wskaźniki zależności bytowej charakteryzujące wspólnoty gmin Ostrowice i Dobra stawią je na przeciwległych biegunach. W Ostrowicach od wsparcia w mniej lub bardziej trwały sposób uzależniony jest w zasadzie co trzeci mieszkaniec. W Dobrej nie więcej niż co dwudziesty piąty. W liczbach bezwzględnych zbiorowość potencjalnych odbiorców pomocy (czyli osób o najniższych dochodach) w gminie Ostrowice jest czterokrotnie niższa niż w Dobrej. Stanowią oni jednak jedną trzecią wszystkich podatników. Oznacza to, że co trzeci podatek z Ostrowic osiąga najniższe dochody i również co trzeci mieszkaniec gminy

w taki czy inny sposób korzysta z pomocy społecznej. Można pokusić się o stwierdzenie, że w gminie tej w zasadzie nikt wymagający takiej pomocy bez niej nie pozostaje. Podatnicy z najniższej grupy dochodowej w Dobrej stanowią mniej niż jedną piątą całej zbiorowości składającej w gminie zeznanie podatkowe, ale tylko co dwudziesty piąty mieszkaniec gminy jest odbiorcą pomocy świadczonej przez wspólnotę. Taki stan rzeczy może wynikać po części przynajmniej z charakteru procesów demograficznych w obu gminach. Do Ostrowic nikt nie napływa, niewielu wyjeżdża, a sytuacja stałych mieszkańców zasadzie nie notuje większych zmian – wciąż ci sami i tylu samo musi uciekać się do wsparcia ze strony pomocy społecznej. Do Dobrej napływają ciągle nowi mieszkańcy, ale z całą pewnością nie tacy, którzy wymagaliby pomocy ze strony reszty współobywateli. Ich zwiększająca się liczba z upływem czasu majoryzuje liczebność zbiorowości osób korzystających z pomocy i czyni odpowiednie wskaźniki mniejsze.

Relacje między liczbą osób korzystających z pomocy, liczbą osób bezrobotnych i liczbą podatników o najniższych dochodach dowodzą zresztą, że podstawowym problemem gminnej społeczności jest obok dezaktywizacji zawodowej zjawisko zwane „pracującą biedą” (Bukowski, Magda, 2013, s. 130). Kwestii tej nie rozwiąże miejscowy rynek pracy. W 2014 roku w Ostrowicach działały 173 podmioty gospodarcze, w 2015 roku było ich 182. Gdyby wszyscy mieszkańcy gminy zdolni do pracy (w wieku produkcyjnym) mieli znaleźć zatrudnienie w miejscu zamieszkania (gminie), każdy z tych podmiotów musiałby zatrudniać 11 pracowników. Zakładów o liczbie pracowników przekraczającej 10 osób jest w całej gminie tylko pięć, w tym jeden o zatrudnieniu powyżej 50 pracowników – to urząd gminy. Gminny rynek pracy nie jest w stanie wchłonąć wszystkich zdolnych do pracy, dlatego mieszkańcy poszukują zatrudnienia poza miejscami zamieszkiwania – 71,8% z zatrudnionych pracuje poza gminą. W Dobrej wskaźniki odnoszące się do rynku pracy są inne – pełne zatrudnienie na miejscowym rynku znaleźliby wszyscy mieszkańcy gminy znajdujący się w wieku produkcyjnym, gdyby każdy z podmiotów zatrudniał 5 pracowników (dokładnie 4,5). W 2014 roku na terenie Dobrej były zarejestrowane 2782 podmioty gospodarujące, w 2015 roku – 3097, a 85 z nich przekraczało granicę 10 pracowników. Co więcej, tylko 3,3% całkowitej liczby podmiotów składa się na sektor własności publicznej (samorządowej, państwowej, społecznej), w Ostrowicach odsetek ten sięga wielkości 14,6%.

Prawdziwy charakter lokalnych rynków pracy kryje się jednak nie w tym, gdzie istnieją potencjalne możliwości zatrudnienia, ale gdzie rzeczywiście się je uzyskuje, i jakie są z tym związane korzyści (dochody). W zasadzie prawie wszyscy pracujący mieszkańcy Dobrej są aktywni zawodowo poza granicami gminy – 88,5% z nich otrzymuje PIT-y od pracodawców spoza jej obszaru. Ale z drugiej strony ze wszystkich pracujących w obrębie granic Dobrej 84,1% nie jest jej mieszkańcami – pochodzi skądinąd. Dla Ostrowic wielkości te są następujące: 71,8% mieszkańców gminy pracuje poza jej granicami, 38,5% zatrudnionych na terenie gminy zamieszkuje gdzie indziej. Zdobycie zatrudnienia poza miejscem zamieszkania wiąże się z uzyskiwanymi korzyściami (dochodami). Nie dla wszystkich i nie wszędzie jednak – 59,8% mieszkańców Dobrej wykonujących prace w miejscu zamieszkiwania uzyskuje dochody do 20 tys. zł rocznie, a 4,8% z nich cieszy się dochodami powyżej 60 tys. zł. Spośród tych, którzy „emigrują” za pracą, 60,5% uzyskuje dochody z niej nie wyższe niż 20 tys. zł rocznie, ale aż 16,7% wykazuje dochody powyżej 60 tys. zł. W Ostrowicach wyjazd za pracą nie wiąże się z obejmowaniem większej liczby atrakcyjnych finansowo stanowisk – 70,0% mieszkańców gminy wykonujących pracę „u siebie” uzyskuje dochody do 20 tys. zł rocznie i takimi samymi dochodami musi zadowolić się 68,2% szukających

zatrudnienia poza gminą. Dochody powyżej 60 tys. zł rocznie uzyskuje zaledwie 3,0% mieszkańców gminy pracujących na jej terenie, jak również 3,4% pracujących poza jej granicami. Aktywność zawodowa przynosząca szczególne profity (wysokie dochody) nie jest w Dobrej związana z samą gminą i samą lokalną społecznością. Gmina jest miejscem zamieszkania, ale niekoniecznie miejscem rozwoju szczególnie dochodowej przedsiębiorczości oraz prowadzenia udanej kariery zawodowej.

Odmienny charakter związków z zajmowaną przestrzenią oraz społecznościami tworzącymi lokalne sąsiedztwa jest widoczny także w przypadku innych aspektów życia społecznego w obu gminach. Pierwszy z nich, który nie może pozostać bez uwagi, to osiągnięcia edukacyjne dzieci i młodzieży uczących się w szkołach będących w pieczy i gestii wspólnot samorządowych – chodzi tu o szkoły podstawowe i gimnazja. W osiąganych wynikach można dopatrywać się łącznego efektu zdolności i motywacji uczących się dzieci i młodzieży, nacisku i starań ze strony rodziców, a także działań władz (gminnych) mających zapewniać odpowiednie warunki materialne, rzeczowe i kadrowe (zatrudnianie nauczycieli) funkcjonującym szkołom. Pod uwagę zostaną wzięte osiągnięcia w podstawowych przedmiotach – język polski, matematyka i język obcy (tutaj angielski) – będących świadectwem nabywania jednakowych kompetencji językowych, społecznych i kulturowych przez młodzież uczącą się w różnych miejscach kraju. Aby uwolnić ocenę osiągnięć od zdarzeń wyjątkowych (np. bardziej lub mniej utalentowany rocznik itp.), obliczono również wskaźnik osiągnięć edukacyjnych uśredniający dane z całego okresu 2010–2015. Przybiera on wartości od 0,0 do 1,0.

Tabela 10

Osiągnięcia edukacyjne dzieci i młodzieży uczących się w szkołach w Ostrowicach i Dobrej w latach 2010–2015

Rok	Wyniki sprawdzianu w szkołach podstawowych		Wyniki egzaminu gimnazjalnego	
	Ostrowice	Dobra	Ostrowice	Dobra
2010	19,89	22,34	27,00	21,64
2011	20,75	25,12	20,46	16,03
2012	17,65	23,30	58,80	44,33
2013	20,29	24,73	48,74	31,94
2014	24,25	25,49	48,10	37,38
2015	55,54	71,04	52,52	40,17
Wskaźnik osiągnięć edukacyjnych 2010–2015	0,386	0,796	0,634	0,111

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu.

Dane o osiągnięciach edukacyjnych są istotne z jednego przynajmniej powodu. Szkoły podstawowe w gminie Dobra należą do najlepszych w województwie, gimnazjum natomiast jest najgorsze (ostatni wynik w województwie). Gimnazjum w Ostrowicach wydaje się zapewniać rozwój uczniom przechodzącym do niego ze szkół miejscowych – stanowi istotny element edukacyjnej wartości dodanej. Gimnazjum w Dobrej jest zaprzeczeniem takiej organizacji systemu oświatowego. Należy je traktować jako kolejny element segregacji, do tego gimnazjum nie uczęszczają bowiem dzieci osób migrujących na teren gminy, osób raczej zamożnych, konkurujących udanie na zewnętrznych rynkach pracy i prawie

bez wyjątku posyłających potomstwo do gimnazjów w Szczecinie. W miejscowej szkole uczą się dzieci mieszkańców od dawna zasiedziały w gminie, wcześniej stanowiących załogę miejscowego PGR-u, obecnie raczej niezamożnych i nader często odbierających świadczenia (zasiłki), nie wynagrodzenia. Zachowania mieszkańców Dobrej wprost uzasadniają słowa zawarte już na pierwszej stronie jednej z prac Angusa Deatona: „bogaci mogą wpływać na kształt publicznej edukacji” (2013, s. 1), i należy dodać, że obojętność jest również wywieraniem wpływu.

Elementem nie tyle tworzącym bariery, ile podkreślającym otwarty (Dobra) i zamknięty (Ostrowice) charakter obu społeczności jest aktywność obywatelska, tutaj prezentowana w postaci frekwencji i preferencji wyborczych.

Tabela 11

Frekwencja w wyborach w latach 2010–2015

Wybory	Rok	Frekwencja (% wydanych kart w stosunku do liczby osób uprawnionych)	
		Ostrowice	Dobra
Prezydenckie	2010	41,59	61,52
	2015(* II tura)	43,65	63,40
Do Sejmu RP	2011	30,83	63,02
	2015	34,46	61,79
Do sejmiku województwa	2010	x	x
	2014	54,20	41,60
Do rady gminy	2010	53,06	53,03
	2014	54,52	46,31
Na wójta gminy	2010	46,33	52,97
	2014	50,42	41,59
Średnia frekwencji	2010–2011	42,95	57,63
	2014–2015	47,45	50,93

x – brak danych w zestawieniach PKW

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Wyborczej.

Obywatele gminy Ostrowice wykazują mniejszą aktywność wyrażaną gotowością do uczestniczenia w wyborach. Średnie dla lat 2010–2011 i 2014–2015 wyliczone osobno (z uwagi m.in. na brak pełnych danych na temat wyborów do sejmiku województwa, a także z uwagi na zmiany w preferencjach politycznych) dowodzą jednak, że gotowość taka w Ostrowicach rośnie, w Dobrej zaś maleje. Przede wszystkim jednak aktywność wyborcza (obywatelska) mieszkańców Ostrowic i Dobrej dotyczy zupełnie innego poziomu – ci pierwsi w większej mierze gotowi są angażować się w sprawy dotyczące własnego obszaru i własnej społeczności (wybory do rady gminy, na wójta), ci drudzy sprawami własnej gminy są dalece mniej zaabsorbowani w porównaniu z tym, jak bardzo skupieni są na sprawach dotyczących całego kraju (wybory prezydenckie i parlamentarne).

Nie mniej istotne są preferencje wyborcze, czyli poparcie dla konkretnych partii i ugrupowań. Najlepszym przykładem służą wybory do sejmu, gdyż w tym wypadku obywatele każdej gminy muszą podjąć decyzję w stosunku do tego samego zestawu ubiegających

się o ich głosy. Obywatele gminy Ostrowice głosują może w mniejszej liczbie, są za to bardziej solidni, bardziej trwali w dokonywanych wyborach.

Tabela 12

Wyniki wyborów (% otrzymanych głosów ważnych) do Sejmu RP w 2011 i 2015 roku

Partie i ugrupowania	Wybory do Sejmu RP 2011		Wybory do Sejmu RP 2015	
	Ostrowice	Dobra	Ostrowice	Dobra
Platforma Obywatelska	35,88	55,44	30,00	36,37
Prawo i Sprawiedliwość	27,87	15,34	30,15	20,31
Polskie Stronnictwo Ludowe	11,29	2,54	7,31	1,56
Sojusz Lewicy Demokratycznej (+ inne stowarzyszone na czas wyborów komitety)	15,30	7,75	11,04	7,01
Polska Jest Najważniejsza	1,09	2,15	x	x
Ruch Palikota	8,56	14,42	x	x
Polska Partia Pracy – Solidarność 80	0	0,24	x	x
Nowa Prawica Janusza Korwina-Mikkego	–	1,87	2,84	5,53
Prawica	–	0,26	x	x
Nowoczesna Ryszarda Petru	x	x	4,33	18,04
Kukiz '15	x	x	10,45	6,57
Razem	x	x	3,88	4,46

– oznacza, że partia nie wystawiła gminy w okręgu, w którego granicach znajduje się gmina.

x oznacza, że partia jeszcze lub już nie istniała i nie przedstawiała swoich list.

Źródło: dane Państwowej Komisji Wyborczej.

Wskaźnik *volatility*, tzn. zmienności stopnia poparcia dla partii i ugrupowań uczestniczących w kolejno po sobie następujących wyborach (Czyszkiewicz, 2009, s. 192), dla tych dwóch momentów wyborczych w Ostrowicach wynosi 23,77%, w Dobrej – 37,78%. Zjawisko przerzucania głosów wyraźne w Dobrej (przypadek PO i Nowoczesnej) w Ostrowicach nie ma właściwie miejsca. Niezależnie jednak od owej zmienności procesy ustalania i utrwalania preferencji w obu gminach przybierają postaci znane z innych społeczeństw. Polegają one na powstawaniu lub na utrwalaniu dominacji określonych postaw (i dokonywanych wyborów) w obrębie sąsiedztw. W odniesieniu do społeczeństwa amerykańskiego Bill Bishop (2009) stawia (i udowadnia) tezę o wyraźnej skłonności osiedlania się zwolenników danej partii w sąsiedztwie zamieszkiwanym przez osoby o podobnych poglądach. W przypadku polskich gmin byłaby to teza przedwczesna, gdyż procesy migracyjne mają nieco inny charakter. Bardziej uzasadnione jest przyjęcie uniwersalnej tezy, że kontakty społeczne (sąsiedzkie) zorientowane na dokonywanie wyborów politycznych przebiegają w kręgach osób o podobnych zapatrywaniach. Uczestnictwo i wyniki wyborów są wtedy funkcją homogeniczności (także pod względem postaw politycznych) sieci społecznych (*social networks*) (Campbell, 2006, s. 84).

Podsumowanie

Społeczności obu gmin w podstawowych cechach społecznych wydają się wyczerpywać obraz odmiennych typów wspólnot. Pierwsza z nich – Ostrowice – jest nieliczna i prawie niezmienna w składzie. W drugiej – Dobrej – liczba mieszkańców gwałtownie przyrasta,

a nowi członkowie wspólnoty należą do kategorii podatników o dochodach najwyższych w województwie. Problemem Ostrowic jest bezrobocie i niewielka zamożność zdecydowanej części mieszkańców. Takich problemów (a przynajmniej w podobnym natężeniu) nie ma społeczność Dobrej. A jednak obie społeczności podlegają temu samemu procesowi polegającemu na zamykaniu się, choć dzieje się to w odmienny sposób. Społeczność Ostrowic jest zamknięta przed światem zewnętrznym, a są to bariery dochodowe, rynku pracy, także te związane z aktywnością obywatelską ogniskującą się wokół spraw lokalnych i mniej interesującą się sprawami ogólnokrajowymi. Społeczność Dobrej jest otwarta na świat zewnętrzny, interesująca się jego sprawami (znacznie większe zaangażowanie w wyborach ogólnokrajowych i mniejsze w lokalnych), pracowniczo i zawodowo związana z innymi środowiskami (wielkiego miasta w sąsiedztwie), wystarczająco zamożna, aby zaspokajać potrzeby (poza mieszkaniowymi) poza własną gminą – przykładem jest absolutne pomijanie miejscowego gimnazjum w kształceniu dzieci. Ale jednocześnie jest to także społeczność zamknięta, ponieważ tworząca silne bariery wewnątrz siebie: w procesach rozwoju, wzbogacania się, awansowania nie uczestniczy ta część członków, którzy osiedlili się jeszcze przed rozpoczęciem masowej migracji związanej z nabieraniem przez gminę charakteru aglomeracyjnego. Procesy zewnętrznego (Ostrowice) i wewnętrznego (Dobra) zamknięcia wydają się odbiciem innego jeszcze procesu polegającego na utracie możliwości kształtowania swojego losu przez społeczności lokalne – w zglobalizowanym świecie wyczerpały się zasoby rozwoju endogenicznego. W przypadku Ostrowic nie mają one siły do funkcjonowania w świecie zewnętrznym, w przypadku Dobrej są rozsadzane przez inwazję elementów (osadników) z zewnątrz niewykazujących większego zainteresowania i niezwiązanych z własną społecznością lokalną.

LITERATURA

- Bishop, B. (2009). *The Big Sort. Why the Clustering of Like-Minded America Is Tearing Us Apart*. Boston–New York: Mariner Books.
- Barr, N. (1993). *Ekonomika polityki społecznej*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Bukowski, M., Magda, I. (red.) (2013). *Zatrudnienie w Polsce 2011. Ubóstwo a praca*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Campbell, D.E. (2006). *Why We Vote? How Schools and Communities Shape Our Civic Life*. Princeton–Oxford: Princeton University Press.
- Czyszkiewicz, R. (2009). *Rzeczpospolita z gminnego nadania. Zachowania wyborcze mieszkańców regionu szczecińskiego 1991–2007*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Czyszkiewicz, R., Durka, W. (2014). Nierówności dochodowe na Pomorzu Zachodnim: między egalitaryzmem a klasą średnią. *Opuscula Sociologica*, 3, 5–16.
- Day, R.E. (2014). *Indexing It All. The [Subject] in the Age of Documentation, Information and Data*. Cambridge, MA – London: The MIT Press.
- Deaton, A. (2013). *The Great Escape. Health, Wealth and the Origins of Inequality*. Princeton–Oxford: Princeton University Press.
- Golinowska, S., Kocot, E. (2013). *Spójność społeczna. Stan i perspektywy rozwoju społecznego kraju w przekrojach regionalnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

- Grobelny, R., Parysek, J., Jaworski, D., Klupczyński, M. (2016). *Propozycja kategoryzacji gmin. Ekspertyzy i Opracowania*, 12. Łódź: Narodowy Instytut Samorządu Terytorialnego.
- Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012. *Rozwój regionalny i lokalny (2012)*. Warszawa: Biuro Projektów UNDP w Polsce.
- Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2013 dla Województwa Zachodniopomorskiego (2014). Szczecin: Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.
- Pike, A., Rodriguez-Pose, A., Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*. London–New York: Routledge.
- Sulek, A. (2002). *Ogród metodologii socjologicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar
- Szarfenberg, R. (2006). *Marginalizacja i wykluczenie społeczne. Wykłady*. Warszawa: Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego.
- Znaniecki, F. (1931). *Miasto w świadomości jego obywateli*. Poznań.
- Ustawa (1990). Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. DzU 2015, poz. 1515, 1890.

ŹRÓDŁA DANYCH URZĘDOWYCH

Izba Skarbowa w Szczecinie

Państwowa Komisja Wyborcza w Warszawie

Regionalna Izba Obrachunkowa w Szczecinie

Urząd Statystyczny w Szczecinie

Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Szczecinie

ENDOGENOUS BARRIERS TO THE DEVELOPMENT OF MUNICIPAL COMMUNITIES

SUMMARY The article presents data concerning two municipalities of the West-Pomeranian Voivodeship – Ostrowice and Dobra. They are to illustrate the thesis that the capacities of the local community to an endogenous development have run out. Communities are influenced by external forces in spite of all their differences in the same way: by shutting down. In the case of Ostrowice it is a shut-down for the outside world, and in the case of Dobra it is an inside shut-down consisting in dominating the community by migration waves not interested in the development of the whole community.

KEYWORDS

COMMUNITY, LOCAL
COMMUNITY, INCOME
DIVERSITY, MIGRATION
PROCESSES

